

YAZICIOĞLU MEHMED BAHÂEDDİN TEVFİK (1845-1917) VE BİLİLEN
TEK ESERİ “UFAK MECMÛ’A-İ Şİ’R”
YAZICIOĞLU MEHMED BAHÂEDDİN TEVFİK (1845-1917) AND HIS
ONLY KNOWN WORK “UFAK MECMÛ’A-İ Şİ’R”

BEKİR BELENKUYU

Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Dr., Anadolu University Faculty of Humanities Department of Turkish Language and Literature
bekirbelenkuyu@gmail.com bekirbelenkuyu@anadolu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-7319-9060>

Atıf / Citation

Belenkuyu, B. 2020. “Yazıcıoğlu Mehmed Bahâeddin Tevfik (1845-1917) ve Bilinen Tek Eseri “Ufak Mecmû’a-İ Şi’r”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 67, (Ocak-January 2020). 1-36

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 18.08.2019
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 02.12.2019
Yayın Tarihi-*Date Published* : 31.01.2020

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4273>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate® programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-67, Ocak - January 2020 Erzurum. ISSN-1300-9052

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

YAZICIOĞLU MEHMED BAHÂEDDİN TEVFIK (1845-1917) VE
BİLİNEN TEK ESERİ “UFAK MECMÛ‘A-İ Şİ‘R”
YAZICIOGLU MEHMED BAHÂEDDİN TEVFIK (1845-1917) AND HIS
ONLY KNOWN WORK “UFAK MECMÛ‘A-İ Şİ‘R”

BEKİR BELENKUYU

Öz

Klasik Osmanlı şiirinin geleneksel çizgisi 19. yüzyılda kendisini göstermeye devam etmiştir. Edebî eserlerin niteliği her ne kadar tartışmaya açık olsa da şiir ve edebiyatın canlı bir şekilde Osmanlı halkında yankı bulduğu görülmektedir. Osmanlı coğrafyasında 19. yüzyılın ikinci yarısıyla 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Yazıcı-oğlu Mehmed Bahâeddin Tevfik önemli devlet kademelerinde görev yapmış bir isim-dir. Eserleri günümüze ulaşan pek çok devlet adamı gibi Bahâeddin Tevfik de şiirler kaleme almıştır. Şiirlerinin tamamı olmasa da bir kısmı oğlu tarafından derlenerek 1911 yılında yayımlanmıştır. Eserde toplam 50 manzume yer almaktadır. Bunların çoğunluğu gazeldir. Gazelden başka na‘t, müfred, kıt‘a, şarkı ve tarih manzumeleri yer alır. Gazellerin üç tanesi başka şairlerle müşterektir. Dört gazel de Nedim gibi bazı şairlerin şiirlerine naziredir. Bahâeddin Tevfik şiirlerinde Osmanlı şiirinin klasik üslu-bunu takip etmiştir. Vezin ve kafiye bakımından başarılı olan şiirler yazmıştır. Klasik Osmanlı şiirinin alışılmış mazmunlarını kullanan Bahâeddin Tevfik, bazı yerlerde İstanbul’un gerçek mekân ve kişilerini şiire taşımıştır. Bazı şiirlerinde Nedim’in etkisi görülür. Bu yazıda Bahâeddin Tevfik’in yayımlanan eserinin tamamı Latin harfleriyle neşredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bahâ, 19. yüzyıl, Yazıcıoğlu, Nedim.

Abstract

The traditional line of classical Ottoman poetry continued to manifest itself in the 19th century. Although the quality of literary works is open to debate, it is seen that poetry and literature resonate vividly in the Ottoman people. Yazıcıoğlu Mehmed Bahâeddin Tevfik, who lived in the Ottoman Empire in the second half of the 19th century and the first quarter of the 20th century, served as an important figure in the state. Like many statesmen whose works have survived, Bahâeddin Tevfik wrote poems to. Some but not all of his poems were compiled by his son and published in 1911. There are a total of 50 verses in the work. Most of them are ghazals. Apart from gazel, there are naat, mufred, stanza, şarkı and history verses. Three of the ghazals were partners with other poets. The four gazels, like Nedim, are the poems of some poets' poems. Bahâeddin Tevfik followed the classical style of Ottoman poetry in his poems. He wrote poems which were successful in terms of rhythm and rhythm. Bahâeddin Tevfik, who used the traditional mazmuns of classical Ottoman poetry, mentioned the real places and people of Istanbul in some places. In some of his poems, the influence of Nedim is visible. In this article, all of Bahâeddin Tevfik's work is published in Latin letters.

Key Words: Bahâ, 19th century, Yazıcıoğlu, Nedim.

Structured Abstract

Ottoman poetry, which has been a productive literary environment for many centuries, continued to give examples in the 19th century. One of the poets who grew up in this century is Mehmed Bahâeddin Teyfik. Bahâeddin Teyfik is known as Yazıcıoğlu or Yazıcızâde separately from other poets who use the pseudonym Bahâ.

Because of Bahâeddin Teyfik holds high-level government posts, a lot of information about his life can be reached. Brief information about his life: Born in 1845 in Istanbul, Mehmed Bahâeddin is the son of Mabeyn Chief Teyfik Bey. Due to the profession of his father Mehmed Bahâeddin, Yazıcıoğlu or Yazıcızâde titles are mentioned in the source. Mehmed Bahâeddin received a good education from an early age. He learned Arabic and Persian and acquired the basic knowledge of his time. From the age of 13, he started to work in the offices of various government agencies. He worked in the directorates of municipal real estate department and ministry of commerce. Later, he worked in judicial institutions with different duties such as the chief prosecutor's office of the murder court. Finally, he served as the head of the criminal department of the Istanbul Court of Appeal. The fact that Mehmed Bahâeddin Teyfik, who had a successful career, was promoted to the rank of Bâla, who was one of the ranks below the vizier and he received the second-order Mecîdî medal shows how high he was a civil servant. However, it is seen that the Second Constitutional Monarchy rulers were not accepted and he was retired immediately after the declaration of constitutional monarchy. Bahâeddin Teyfik passed away in 1917.

It is possible to make some inferences from the expressions mentioned in her poems as well as the information in her life: Today's various districts of Kadıköy district Bahâeddin Teyfik's poems are widely located. Various places of the districts such as Üsküdar, Beykoz, Sarıyer and Bakırköy are mentioned in the poems of Bahâeddin Teyfik. These places may be thought to have left a mark on his life. Although the sources state that the burial ground of Besiktas Yahya Efendi was buried, the grave is not present today.

The only known work of Bahâeddin Teyfik who uses the pseudonym Bahâ in his poems is Ufak Mecmû'a-i Şi'r. This work was compiled by the son of Bahâeddin Teyfik and published while Bahâeddin Teyfik was still alive. The work was published in 1911 in Matbaa-i Âmedî. The poems are listed after the inner cover page. The poems starting on page 2 last up to page 39. However, pages 33 and 34 do not contain any text.

There are a total of fifty poems in Bahâeddin Teyfik's work. Twenty-nine of these are ghazals. Three of the ghazals are common to other poets. Apart from the ghazals, there are 2 Na't-i Şerif, 8 müfred (single couplets), 2 şarkı (song), 2 kat'a and 7 historical verses. Apart from the first three poems and the last historical poems, the poems in the work are arranged in Arabic alphabet order.

When his poems are analyzed, it is understood that Bahâeddin Teyfik wrote more poems than we had and had knowledge about the subtleties of poetry. The poems in the work are quite successful in terms of meter and rhyme. İbnü'l-emin's quotation of "münakkah" poem about Bahâeddin Teyfik is clearly seen in the work. However, there are no qasida in the work that can confirm the rumor that he has said "tannan qasidas".

As stated in the introduction sentence of the work, poems are sung in "old style". Bahâeddin Teyfik followed the style in traditional Ottoman poetry both in terms of depictions, metaphors and content and in terms of expression and expression. He strictly adheres to the classical style, especially in his ghazals. In a period in which classical Ottoman poetry lived its last demons, Bahâ wrote poems according to this approach. However, some districts of Istanbul and some famous or ordinary names of the period were included in the poems of Bahâeddin Teyfik. The use of indigenous elements in poetry is often based on simple metaphors and less artistic expressions.

As a follower of the classical style, Bahâ established relations with names such as Hersekli Ârif Hikmet and Keçecizâde İzzet Molla. In addition to this, he also established a relationship with other

names of literature such as Recâizâde Mahmud Ekrem, who was in favor of modernization in literature at that time. The evidence for this is the common ghazals 13 and 32.

Three of Bahâ's ghazals are joint ghazals. Ekrem is the partner of two of these ghazals, and one is Sâmi. In addition, four of Bahâ's ghazals are in the form of nazires. The seventh gazel clearly stated to be Nazire is a poet to Keçecizâde İzzet Molla (1786-1829), 38th gazel to Nedîm (1681-1730) and 33th gazel to Ferîde Hanım (1837-1903). Although not explicitly stated, it can be said that the 31st ghazal was also written to Nedîm as a nazire. The influence of Nedîm makes itself felt in Bahâ's poems in general.

It is possible to collect the results obtained in this article as follows: None of the qasidas that the sources refer to as "tannan" are in Bahâ's work. However, a poetic language and a wide world of imagination are seen in his poems. Bahâ follows a classical saying in his poems. However, it is seen that some districts and people from Istanbul are the subject of his poetry. The poet, who appeared before us with a Nedîmâne saying in his ghazals, is also a master at chronogram. Some of the historical poems he wrote were embroidered on some of the architectural structures of the time and reached today.

In this article, it is revealed that the works of names such as Bahâeddin Tevfik can shed light not only on literary issues but also on cultural, architectural and historical issues of the period.

Giriş

19. yüzyıl Türk edebiyatında isminde veya mahlasında Bahâ kelimesi bulunan altı kişi tespit edilmiştir.¹ Bunlardan özellikle Mehmed Bahâeddin Hayret Efendi (1847-1913) 'nin ve Mehmed Bahâeddin Özkan(ö. 1940 sonrası)'ın Mehmed Bahâeddin Tevfik ile karıştırılması mümkündür. Bu yazıya konu olan ve eseri neşredilen isim Yazıcıoğlu veya Yazıcızâde diye bilinen Mehmed Bahâeddin Tevfik'tir. İstanbul'da doğan ve yine aynı şehirde vefat etmiş olan Bahâeddin Tevfik'in bilinen tek eseri *Ufak Mecmû'a-i Şi'r*'dir.

1. Hayatı

Mehmed Bahâeddin Tevfik'in hayatıyla ilgili kaynaklarda geçen malumat genellikle İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*'nde verdiği bilgilere dayanmaktadır. İbnü'l-emin'in Bahâeddin Tevfik hakkındaki ilgili maddesi şu şekildedir:

“Bahaeddin Bey

Mehmed Bahaeddin Bey, esbak Mabeyn Başkâtibi Âyândan Tevfik Bey'in oğludur. 17 Muharrem 1261 (26 Ocak 1845)'de İstanbul'da doğdu.

Bayezid Mekteb-i Rüşdîsi'nde müretteb dersleri ve Şehzâde Câmîi'nde Arabî ve Farişî okudu. Muharrem 1275 (Ağustos/Eylül 1858)'de mülâzemetle Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası'na ve bilâhare Tahrir-i Emlâk Kalemi'ne dâhil oldu. Adalar Emlâk Komisyonu riyasetinde, Şehr Emâneti Emlâk Dairesi, Ticaret ve Nafta Nezareti İstatistik Kalemi müdürlüklerinde, Mahkeme-i Cinayet Başmümeyyizliği'nde, Aydın ve Hüdavendigâr vilâyetleri İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi riyasetinde, İstanbul İstinaf Mahkemesi âzâlığında bulunduğundan sonra 9 Cumadulülâ 1314 (16 Ekim 1896)'de Mahkeme-i Temyiz Âzâlığı'na, 29 Zilhicce 1317 (30 Nisan 1900)'de Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi Riyaseti'ne tâyin ve maaşı (8000) kuruşa iblâğ olundu.

1279 (1862-1863)'da tevcih edilen rütbe-i salise, 1318 (1900-1901)'de rütbe-i bâlâya terfi ve ikinci Mecidî nişanı ita kılındı. İlân-ı Meşrutiyeti müteakiben tekaüd edildi.

Receb 1335 [Mayıs 1333 (Mayıs 1917)]'de vefat etti. Beşiktaş'ta Yahya Efendi Türbesi haziresine defnolundu.

Kendini lâiyıkı ile tanyanlardan Üsküdarlı şair Talât Bey gönderdiği varakada “nüktedan, zarif, mülâtefeyi sever bir zât idi. Kitâbet-i resmîyye ve hususîyyesi veciz idi. Münakkah şiir söyler, tannan kasideler yazardı.” diyor. Eş'arından bir kısmı Ufak Bir Mecmua-i Şiir ünvanıyla (36) küçük sahifeden ibaret olarak 1329 (1911)'de tab'olunmuştur. Üstüne “Yazıcızâde Bahaiddin Tevfik Bey'in eski tarzda ve çoğu gençlik vaktinde söylenmiş eş'arından bir parçasını muhtevi ufak mecmua-i eş'ar” işaret edilmiştir. Sami Paşa-zâde Subhi Paşa'nın damadıdır.”

(İnal, 1999: 264-265)

¹ Bu dönemde yaşayan Bahâ isimli veya mahlaslı kişilerin listesine Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü projesinden ulaşmak mümkündür.

(http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=arama_sonuc&detayli_arama=1&M_AD=baha&KMT_MADDE_YY%5B%5D=5&M_ESERLERI=&M_DOGUM_YERI=&M_DOGUM=&M_OLUM=&M_MESLEK=&M_YAZAR=) (Erişim Tarihi: 15.09.2019)

İbnü'l-emin, Bahâeddin Tevfik'in hayatı ve kısaca değindiği edebî kişiliği hakkında verdiği bu bilgilerden sonra şiiirlerinden birkaç örnek sıralamıştır.

Bahâeddin Tevfik hakkında verilen bilgilere bakıldığı zaman babasının mesleğinden ötürü Yazıcıoğlu veya Yazıcızâde diye bilindiği, iyi bir eğitim aldığı ve önemli devlet görevlerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Mülkiye rütbelerinden vezirin bir altındaki bâlâ rütbesine terfi etmiş olması ve ikinci dereceden Mecîdî nişanı alması onun ne derece yüksek rütbeli bir devlet memuru olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte İkinci Meşrutiyet idaresi tarafından makbul görülmediği ve meşrutiyetin ilanından hemen sonra emekli edildiği görülmektedir.

Hayatıyla ilgili kaynaklarda geçen bilgilerin yanında şiiirlerinde geçen ifadelerden de bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür: Bugünkü Kadıköy ilçesinin muhtelif yerleri Bahâeddin Tevfik'in şiiirlerinde geniş yer bulur. Sırasıyla Üsküdar, Beykoz, Sarıyer, Bakırköy gibi semtlerin muhtelif muhitleri Bahâeddin Tevfik'in şiiirlerinde konu edilir. Bu yerlerin onun hayatında iz bırakan yerler olduğu düşünülebilir.

İbnü'l-emin, Bahâeddin Tevfik'in bugünkü Beşiktaş ilçe sınırları içinde bulunan Yahya Efendi Türbesi'nin haziresine defnedildiğini belirtmiştir. Ancak hazireyle ilgili yapılan ve hazirenin envanter bilgilerini de ihtiva eden çalışmada(Dikbiyık, 2009) Yazıcıoğlu Mehmed Bahâeddin Tevfik adına kayıtlı bir mezar bulunamamıştır. Bahâeddin Tevfik, Yahya Efendi Türbesi haziresine defnedilmişse de mezarı bugün bahsedilen hazirede tespit edilememiştir.

2. Bahâeddin Tevfik'in Eseri ve Edebî Kişiliği

Yazıcıoğlu Mehmed Bahâeddin Tevfik'in bugün elimizde bulunan ve kaynaklarda zikredilen tek eseri, oğlunun derleyerek yayımladığı *Ufağ Mecmû'a-i Şi'r*'dir. Eser Bahâeddin Tevfik henüz hayattayken yayımlanmıştır. Ancak bunu neden kendisinin değil de oğlunun yayımladığıyla ilgili herhangi bir kayda ulaşılamamıştır. Bazı kaynaklarda Mehmed Bahâeddin Tevfik'e atfedilen "*Hurde-i Eş'ar*" adlı eser(Cunbur, 2002: 140) Mehmed Bahâeddin Tevfik'e değil Mehmed Bahâeddin Özkan'a² aittir.

Mehmed Bahâeddin Tevfik'in eseri *Ufağ Mecmû'a-i Şi'r* 1911 yılında Matbaa-i Âmedî'de basılmıştır. İç kapak sayfasından sonra şiiirler sıralanmıştır. 2. sayfada başlayan şiiirler 39. sayfaya kadar sürer. Bununla birlikte 33 ve 34. sayfalarda herhangi bir metin yer almamaktadır.

Şiiirlerinde **Bahâ** mahlasını kullanan Bahâeddin Tevfik'in eserinde toplamda 50 şiiir bulunmaktadır. Bunlardan 3'ü başka şairlerle müşterek olmak üzere 29 tanesi gazeldir. Gazellerin dışında 2 Na't-ı Şerif, 8 müfred, 2 şarkı, 2 kıt'a, 7 tane de tarih manzumesi bulunmaktadır. 35 şiiirinde redif kelimesi/kelimeleri müstakildir. Gazelleri 4'ü haricinde 5'er beyit uzunluğundadır. Diğer şiiirleri de en fazla 7 beyit uzunluğundadır. Şiiirlerde toplam 10 farklı vezin³ kullanılmıştır. Vezinlerin kullanım sıklığı Türk edebiyatındaki genel temayüle uymaktadır. Baştaki ilk üç şiiir ve sondaki tarih manzumeleri dışında eserdeki şiiirler Arap alfabesi sırasına göre dizilmiştir.

² Bahâeddin Tevfik ile yaklaşık aynı dönemlerde yaşamış olan Mehmed Bahâeddin Özkan'ın hayatı ve çalışmalarıyla ilgili, İsmail Avcı'nın yazısında(2018) derli toplu bilgiler yer almaktadır.

³ İlk ve son tef'ilelerde yapılan vezin içi tasarruflar dikkate alınmamıştır.

Bahâ'nın şiirleri hakkında yaptığımız genel değerlendirme aşağıdaki tabloda detaylı olarak görülebilecektir.

	Şiir Türü veya Başlığı	Vezni	Kafiye ve varsa Redifi	Beyit veya Bend Sayısı
1	Na't-ı Şerif	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün Hezec +----/+----/+----/+----	...irîn yâ Rasûlallah	7 beyit
2	Na't-ı Şerif	Mef'ülû fâ'ilâtün mef'ülû fâ'ilâtün Muzâri' ---+/-+---/-+---/-+---	...ar-i 'avâlim	7 beyit
3	Kıt'a	Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün Hezec +----/+----/+---	...ad	2 beyit
4	Ġazel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün Remel -+---/-+---/-+---/-+--	...er gelmez baña	5 beyit
5	Kıt'a	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün Müctes +---/+---/+---/+---	...ân saña	2 beyit
6	Ġazel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün Remel -+---/-+---/-+---/-+--	...zârımdan gelir bü- yî şarâb	5 beyit
7	Ġazel	Fe'ilâtün(Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün(fa'lün) Remel +---(-+---)/+---/+---/+---(-)	ây-ı 'işret	7 beyit
8	Ġazel	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün(fa'lün) Müctes +---/+---/+---/+---(-)	...âlden vaz geç	5 beyit
9	Ġazel	Fe'ilâtün(Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün Remel +---(-+---)/+---/+---/+---	...ânî kadeh	5 beyit
10	Ġazel	Fe'ilâtün(Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün(fa'lün) Remel +---(-+---)/+---/+---/+---(-)	...âze o şulh	5 beyit
11	Ġazel	Fe'ilâtün(Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün(fa'lün) Remel +---(-+---)/+---/+---/+---(-)	...ün-âbâd	5 beyit
12	Ġazel	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün Müctes +---/+---/+---/+---	...et parıl parıl parlar	5 beyit
13	Ġazel-i Müşterek	Mef'ülû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün Muzâri' ---+/-+---/+---/+---	...erdedir	7 beyit
14	Ġazel	Mef'ülû mefâ'ilün fe'ülün Hezec ---+/-+---/+---	...âyesidir	5 beyit
15	Ġazel	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün Müctes +---/+---/+---/+---	...âr mümkündür	5 beyit
16	Ġazel	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün Hezec +----/+----/+----/+----	...âsı artar eksilmez	5 beyit
17	Ġazel	Mef'ülû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün Hezec ---+/-+---/+---/+---	...ârî ferâmüş	5 beyit
18	Ġazel	Mef'ülû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün Muzâri' ---+/-+---/+---/+---	...âde bir marâz	5 beyit
19	Ġazel	Mef'ülû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün Muzâri' ---+/-+---/+---/+---	...âr-ı bâğ	5 beyit
20	Müfred	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün Remel -+---/-+---/-+---/-+--	...enden dirîğ	1 beyit

21	Ġazel	Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün Muzâri' ---+/-+---/-+---/-+---	...etim yok	5 beyit
22	Ġazel	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün Hezec ---+/-+---+/-+---+/-+---	...âma düşürdün	5 beyit
23	Ġazel	Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün Remel +++-(-+---)/++---/++---/++-	...âr-ı hayâl	5 beyit
24	Ġazel	Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün Muzâri' ---+/-+---/-+---/-+---	...âcdır gül	5 beyit
25	Ġazel	Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün Muzâri' ---+/-+---+/-+---+/-+---	...ânın olduğum	5 beyit
26	Ġazel	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün Hezec ---+/-+---+/-+---+/-+---	...ânede buldum	5 beyit
27	Ġazel	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'ilün Müctes +++-/+---/+---/+---	...âle dîdeler	5 beyit
28	Şarkı	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilân Remel -+---/-+---/-+---	...atım	4'er mısralı 3 bend
29	Müfred	Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün(fa'ilün) Remel +++-(-+---)/++---/++---/++-(-)	...âm	1 beyit
30	Müfred	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün(fa'ilün) Remel +++-/+---/+---/+---/+---(-)	Kafiye veya redif yok	1 beyit
31	Ġazel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün Remel -+---/-+---/-+---/-+---	...ûlarla sen	7 beyit
32	Ġazel-i Müşterek	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün Hezec ---+/-+---+/-+---+/-+---	...arımnda/erimde	5 beyit
33	Ġazel	Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün Remel +++-(-+---)/++---/++---/++-	...andım bu gece	7 beyit
34	Müfred	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün Hezec +---/+---/+---/+---	Kafiye veya redif yok	1 beyit
35	Müfred	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün Remel -+---/-+---/-+---/-+---	...ân üstüne	1 beyit
36	Müfred	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün Hezec +---/+---/+---/+---	...atımda	1 beyit
37	Müfred	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün Hezec +---/+---/+---/+---	...addir bu	1 beyit
38	Ġazel	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün Hezec ---+/-+---+/-+---+/-+---	...et var içinde	5 beyit
39	Ġazel	Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün Muzâri' ---+/-+---+/-+---+/-+---	...âc gönülümü	5 beyit
40	Ġazel-i Müşterek	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün Hezec +---/+---/+---/+---	...îd oldu	5 beyit
41	Ġazel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün Remel -+---/-+---/-+---/-+---	...nenin eğlencesi	5 beyit
42	Müfred	Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün Muzâri' ---+/-+---+/-+---+/-+---	...arımı	1 beyit

43	Şarkı	Müstef ilātün müstef ilātün Recez - + - - - / - + - + - -	...āda	4'er mısralı 3 bend
44	Maḳrı Köy Cāmi' ve Çeşmesine "Kitābesinde Muḫarredir"	Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -	...ā cāmi' ve çeşme	5 beyit
45	Ḥ'ānende-i Meşhūr 'Alī Beyiñ Vefātına	Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün(fā' lün) Remel - + - - / - + - - - / - + - - - / - + - - (- -)	...ām	7 beyit
46	Şā'ir-i Meşhūr 'Ārif Ḥikmet Beyiñ Vefātına	Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -	...if Bey	7 beyit
47	Taşçı- zādeniñ Vefātına	Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün Remel - + - - / - + - - - / - + - - - / - + - -	...aşma	2 beyit
48	Şeyḫ Yūnusūñ Vefātına	Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün Remel - + - - / - + - - - / - + - - - / - + - -	...āl	2 beyit
49	Aḫibbādan Ḳadrī Beyiñ Vefātına	Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün Remel - + - - / - + - - - / - + - - - / - + - -	...er idi	2 beyit
50	Ayastefanos karyesinde...	Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -	...ā	5 beyit

Şiirleri incelendiği zaman Bahâeddin Tevfik'in elimize geçenden daha fazla şiir yazdığı ve şiirin inceliklerine dair malumat sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Eserde yer alan şiirler vezin ve kafiye bakımından oldukça başarılıdır. Bahâeddin Tevfik hakkında İbnü'l-emin'in aktardığı "münakkah"⁴ şiir söyleme vasfı, eserde açıkça görülmektedir. Bununla birlikte "tannan"⁵ kasideler" söylediği rivayetini teyid edecek hiçbir kaside eserde bulunmamaktadır.

Eserin takdim cümlesinde belirtildiği gibi şiirler "eski tarz"da söylenmiştir. Bahâeddin Tevfik gerek tasvirler, teşbihler ve muhteva bakımından gerek beyan ve ifade bakımından geleneksel Osmanlı şiirindeki üslubu takip etmiştir. Özellikle gazellerinde klasik üsluba sıkı sıkıya bağlıdır. Klasik Osmanlı şiirinin artık son demlerini yaşadığı bir devirde Bahâ, bu anlayışa uygun şiirler kaleme almıştır. Bununla birlikte İstanbul'un bazı semtleri ve dönemin meşhur veya sıradan bazı isimleri Bahâeddin Tevfik'in şiirlerinde yer bulmuştur. Yerli unsurların şiirdeki kullanımı genellikle sade benzetmelere ve fazla sanatlı olmayan ifadelere dayanır.

⁴ Münakkah: (Edebî bir terim olarak)Boş, anlamsız ve doldurma tarafı olmayan, haşivsiz (söz).

⁵ Tannan: Ahenkli.

Bahâ, klasik üslubun takipçisi olarak Hersekli Ârif Hikmet, Keçecizâde İzzet Molla gibi isimlerle münasebet kurmuştur. Bununla birlikte o dönemde edebiyatta yenileşme taraftarı olan Recâizâde Mahmud Ekrem gibi edebiyatın başka renklerini üzerinde barındıran isimlerle de yakınlık kurmuştur. Bunun delili kaleme alınan 13 ve 32 numaralı⁶ müşterek gazellerdir.

Bahâ'nın gazellerinden üçü müşterek gazeldir. Bu gazellerden ikisinin ortağı Ekrem, birisinin ise Sâmî'dir. Bunlardan başka Bahâ'nın gazellerinden dört tanesi nazire formundadır. Nazire olduğu açıkça belirtilen 7. gazel Keçecizâde İzzet Molla(1786-1829)'ya, 38. gazel Nedîm(1681-1730)'e, 33. gazel Ferîde Hanım(1837-1903)'a naziredir. Açıkça ifade edilmemiş olsa da 31. gazelin de Nedîm'e nazire olarak yazıldığı söylenebilir. Nedîm'in tesiri Bahâ'nın şiirlerinde genel olarak da kendini hissettirmektedir.

3. Metin Neşrinde Takip Edilen Hususlar

1. Şiirler, Osmanlı Türkçesi'nin son döneminde kaleme alındığı için özellikle Türkçe ekler dönemin gramer özelliklerine göre yazılmıştır.

nūrıdur	yerine	nūrudur	
mülkinüñ	yerine	mülkünüñ	
müşîrûñ	yerine	müşîriñ	
varup	yerine	varıp	
güninde	yerine	gününde	gibi.

2. Metinde tam transkripsiyon takip edilmiştir. Bununla birlikte (gayın) harfi için “ğ” ve “ġ” olmak üzere iki farklı harf kullanılmıştır. Bunlardan “ğ” Türkçe olmayan kelimeler için kullanılırken, “ġ” ise Türkçe kelime ve ekler için kullanılmıştır:

ırağ, Şormağa, olmağla, Dirîğ kelimelerinde olduğu gibi.

Yalnız iki örnekte kelimenin aslı Farsça olmasına rağmen vezinden de anlaşılacağı üzere kelime Türkçeleştiği için “ğ” yerine “ġ” ile yazılmıştır:

Bağlarbaşında, Fenerbağçesi.

3. Metinde bazı harflerin *eğik yazı*yla yazıldığı görülecektir. Eğik yazıyla yazılan harflerin olduğu hecede uzatmanın yapılmadığı belirtilmek istenmiştir: cān, girān, **Bahāyī** kelimelerindeki eğik harfler gibi. Sonu nun(ı) harfi ile biten uzun hecelerdeki vezin tasarrufu her ne kadar makbulse de, Türkçe telaffuzun esas alındığını gösteren diğer örnekleri görebilmek adına bu heceler eğik harflerle gösterilmiştir.

4. Arap harfli metnin sayfa numaraları köşeli parantezle [] gösterilmiştir. Metinde yalnızca şiirlerin nazım şekli veya başlığı yer almaktadır. Aşağıdaki neşirde görülen şiir numaraları, beyit numaraları ve vezin satırları bizim tarafımızdan eklenmiştir.

5. Şiirlerde yer alan muhit ve kişi isimlerinden kesinliği tespit edebilenler hakkında şiirlerin daha iyi anlaşılabilmesi gayesiyle ilgili yerlerde malumat verilmeye çalışılmıştır.

⁶ Bahâ'nın şiirleriyle ilgili numaralandırmalar aşağıda neşredilen manzumelerin numarasını göstermektedir.

4. Ufağ Mecmū 'a-i Şi' r Metninin Neşri

[1]

Yazıcı-zāde Bahā'eddin Tevfīk Beyin Eski Tarzda ve Çoğu Gençlik Vaktinde Söylenmiş
Eş'arından Bir Parçasını Muhtevî

Ufağ Mecmū 'a-i Şi' r

Her haqqı müşārū'n-ileyhiñ maḥdūmu mürettib-i mecmū'a Salāhaddīn Bege 'ā'iddir

İstanbul
Maḥba'a-i Āmedī
1329
[1911]

[2]

Ufağ Mecmū 'a-i Şi' r

1

Na't-ı Şerīf

Mef'ālün mef'ālün mef'ālün mef'ālün
Hezec +--- / +--- / +--- / +---

1. Ḥudānīñ nūrudur zāt-ı münirīñ yā Rasūlallāh
Eḥadsin fiṭraten yoğdur nazīrīñ yā Rasūlallāh
2. Ḥaḳīkat mülkünün sultānısın kuṭb-ı risāletsin
Feleklerden dü-bālādır serīrīñ yā Rasūlallāh
3. Vezīrān-ı ḥuzūr-ı şevketiñ Bū Bekr 'Ömer 'Oşmān
'Alīdir elde şemşīri müşīrīñ yā Rasūlallāh
4. Bulunmaz şeh-süvār-ı 'azmiñe menzīline aqşā
Fezā-yı kurb-ı Bārīdir mesīrīñ yā Rasūlallāh
5. 'Ināyātīñla olduḳ maḫzar-ı dīn-i mübīn el-Ḥaḳ
Müsellemdir bize lütf-ı keşīrīñ yā Rasūlallāh
6. Bırakmaz nāra yansın ümmetiñden bir güneh-kārı
'Ulüvv-i şefkatiñ raḫm-ı vefīrīñ yā Rasūlallāh

[3]

7. Dü-'ālemde meded-res ol giriftār-ı ma'āşīdir
Bahā-yı müstemend 'abd-i faḳīrīñ yā Rasūlallāh

2

Na't-ı Şerīf

Mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün
Muzārī' --+ / -+--- / --+ / -+---

1. Yâ Hâzret-i Muḥammed yâ Mefḥar-i ‘avâlim
Sensin dü-kevne maḳşad sensin fer-i ‘avâlim
2. Zât-ı celîlîni Hâḳ yektâ yaratdı el-Hâḳ
Nûruñla buldu revnaḳ ser-tâ-ser-i ‘avâlim
3. Feyz-i mübîn-i mevlâsından olur hüveydâ
Şâniñda dense aḫrâ feyz-âver-i ‘avâlim
4. Memdûḥusun Ḥudâniñ sultânısın beḳâniñ
‘Unvân-tırâz-ı şâniñ peygâmbet-i ‘avâlim
5. ‘Âli-penâhımızsın ümmîd-gâhımızsın
Raḫmet-ḫ’âhımızsın sen dâver-i ‘avâlim⁷
6. Bi’l-cümle ehl-i ḫâcet eyler saña deḫâlet
Sensin eden şefâ‘at der-maḫşer-i ‘avâlim

[4]

7. Raḫm et **Bahâ**-yı zâra kııl ḫâline nezâre
Luṭfuñla eyle çâre yâ server-i ‘avâlim

3

Kıṭ‘a

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün
Hezec +----/+----/+--

1. Güneh-kârim günâhım oldu bî-ḫad
Ümîdim luṭf u raḫmiñda mücerred
2. Bu ‘abd-i müznibi maḫşer gününde
Şefâ‘atden ayırma yâ Muḥammed

[5]

4

Ġazel

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
Remel -+---/-+---/-+---/-+-

1. Ḥayli demdir sevgilimden nâme-ber gelmez baña
Neyliyor ol şûḫ-nâzım bir ḫaber gelmez baña

⁷ Matbu metinde mısra şu şekilde yazılmıştır: رحمت خواهم زین سن دوار عوالم

Beyitte vezin hususunda iki farklı sıkıntı görünmektedir. İlk olarak “Raḫmet-ḫ’âhımızsın” ifadesinde üçüncü hece açık olmalıdır. İfade bu şekliyle vezne uygun değildir. “met” hecesinin bir buçuk hecelik bir ses değeriyle okunması sonucunda vezindeki aksaklık giderilir.

Vezinden yola çıkarak tespit ettiğimiz bir diğer sorunlu kelime “devvâr”dır. Matbu baskıda “devvâr” şeklinde yazılan kelime “dâver” olmalıdır. Kelime bu şekliyle anlama daha uygun düştüğü gibi vezindeki problemi de ortadan kaldırmaktadır.

2. Düşdügüm günden beri semt-i vişâlınden ırağ
Göz yaşından gayrı şey âsân-ter gelmez baña
3. Hâsret-i cânândır ancak bâ'ış-i endüh olan
Yoksa âzâr-ı felekden bir keder gelmez baña
4. Kûy-ı tenhâyîde kalmış âh bir bî-çâreyem
Şormağa derd-i derûnum kimseler gelmez baña
5. Neyle bulsun tesliyet bilmem **Bahâ** bu kalb-i zâr
Hayli demdir sevgilimden nâme-ber gelmez baña

5

Kıt'a

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün
Müctes + + + - / + + - - / + - + - / - -

1. Girânsa cism-i nizârımdaki bu cân saña
Hemân fedâ edeyim gelmesin girân saña

[6]

2. Degül bu cânımı biñ cânım olsa cismimde
Dirîğ eder miyim ey âfet-i cihân saña

6

Gazel

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Rind-i 'ışkam âh u zârımdan gelir bû-yı şarâb
Her nefes kalb-i nizârımdan gelir bû-yı şarâb
2. Ben o seyyâh-ı diyâr-ı 'işretem 'âlemde kim
Haşre varsam reh-güzârımdan gelir bû-yı şarâb
3. Tıynetim hem-mâye-i hâk-i der-i meyhânedir
Hâk-sâr olsam gubârımdan gelir bû-yı şarâb
4. Hâsret-i la'liyle bir şüh-ı mülâyim-meşrebiñ
Hün-ı çeşm-i girye-bârımdan gelir bû-yı şarâb
5. Haste-i derd-i humâr-ı bâde-i 'ışkam **Bahâ**
Her nefes kalb-i nizârımdan gelir bû-yı şarâb

[7]

7

Gazel

Fe'ilâtün(Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün(fa'lün)
Remel + + - - (- + - -) / + + - - / + + - - / + + - (- -)

1. Ne kadar olsa Fenerbağçesi⁸ cây-ı 'işret
Başkadır Çiftehavuzlarda⁹ şafâ-yı 'işret
2. Lâle vaktinde Bahâriyye-i Sa' dâbâdda¹⁰
Edemem bir yeri tercih berâ-yı 'işret
3. Mâhitâbda iki çifteyile Tarabya¹¹ hoşdur
Olsa bir şarkı okur yâr-ı vefâ-yı 'işret
4. Leb-i deryâ da Çubuklu¹² da müferraḥ ammâ
Olamaz Gökşu¹³ kadar neş'e-fezâ-yı 'işret
5. Götürürdüm seni Hünkârşuyuna¹⁴ sulṭânım
Kuluña etmez iseñ redd-i ricâ-yı 'işret
6. Şimdilik Çamlıca¹⁵ eğlencesine kılma nazar
Müterâşşid imiş anda rukebâ-yı 'işret

⁸ Bugün Kadıköy ilçe sınırları içinde Fenerbahçe diye anılan semtte Marmara Denizi'ne doğru uzanan yarımada üzerindeki Osmanlı devrinin padişah bahçesi. Adını, Marmara Denizi'ndeki gemilere işaret veren kandilli bir fenerden almıştır. Bu muhite "Fenerlibahçe", "Bağçe-i Fener" de denilmiştir (Artan, 1994: 281).

⁹ Bugün Kadıköy ilçe sınırları içinde yer alan bir semttir. Bu muhit 20. yüzyılın başlarında Göztepe'nin güneyinde kalan geniş çayırılık bir alandı. Ragıp Paşa, Cemil Paşa gibi meşhur isimlerin köşkleri ve bazı yazlık ikametlerin yer aldığı bu alan dönemin mesire yerlerinden biriyle. Adını bu semtte bulunan Cemal Paşa'nın çifte havuzlu köşkten almıştır (İstanbul, 1994/ Cilt 3: 513).

¹⁰ Sa' dâbâd kelimesi kendi anlamında kullanıldıysa bahsi geçen yer bugünkü Kadıköy ilçe sınırları içinde yer alan Bahariye olmalıdır. Bu muhit adını havasının güzelliğinden dolayı bir zamanlar piknik yeri olarak kullanılmasından aldığı söylenir (Belge, 1994: 536). Beyitteki Sa' dâbâd'ın özel ismiyle kullanılması daha yüksek bir ihtimaldir. Lâle Devri(1718-1730)'nin sembolü olan Sa' dâbâd, Kâğıthane Deresi vadisinde kasırlar ve köşklele süslenmiş bir mesire yeridir. Sa' dâbâd, Nedim ve pek çok şairin şiirlerinde övgüyle anlatılan bir yer olmuştur (İstanbul, 1994/Cilt 6: 386).

¹¹ Boğaziçi'nin kuzeyinde Rumeli yakasında yer alan Tarabya 17. yüzyıl boyunca parlak bir mesire yeri olmuştur. Bu muhitte 20. yüzyıla kadar çeşitli elçiliklerin ve gayrimüslim zenginlerin yazlıkları inşa edilmiş, Sultan II. Mahmud'da burada yazlık bir saray ve çeşme yaptırmıştır (Aysu, 1994: 207). Beyitte, bu muhitin deniz safasıyla da ünlendiği anlaşılmaktadır.

¹² Boğaziçi'nin Anadolu yakasında yer alır. Bugünkü Beykoz ilçesinde Paşabahçe ile Kanlıca arasındaki muhittir. Osmanlı padişahlarının av bölgelerinden biridir. III. Ahmed zamanında (1703-1730) imar edilen Çubuklu 18. yüzyılın ortalarına kadar hasbahçe olmuştur. Cubuklu Mesiresi'nin diğer adı Feyzâbâd'dır (Yücel, 1994: 333-335).

¹³ Bugünkü Beykoz ilçesi sınırları içinde kalan, Büyük Gökşu ve Küçükşu derelerinin meydana getirdiği iki vadi boyunca uzanan mesire yeridir. Tarih boyunca rağbet gören bu yer, 18 ve 19. yüzyıl boyunca meşhur bir eğlence yeri oldu. "Piyade" denilen kayıklarla dereye dolaşılır, dere boyunca yaya ve atlılarla gezinti yapılırdı (İstanbul, 1994/Cilt 3: 411).

¹⁴ Bahsedilen yer bugün Sarıyer ilçe sınırları içinde yer alan Hünkar Suyu Kasrı'nın bulunduğu muhit olmalıdır. Yakın döneme kadar mesire yeri olarak kullanılan muhitte bazı padişahların av köşkü bulunmaktadır. Hünkar Suyu, padişahın av sahası içinde yer almaktadır (Ayverdi, 1966: 287).

¹⁵ Anadolu yakasında bugün Üsküdar ilçe sınırları içinde yer alan İstanbul'un iki ünlü tepesinin bulunduğu semttir. Her iki tepede de mesire ve tenezüh yerleri bulunur. Özellikle Tanzimat ve sonrası Türk edebiyatında geniş yer bulmuştur (İleri, 1994: 465).

7. ‘İzzet-i nādire-gūnuñ¹⁶ sūḥanın tanzīre
Nola sevķ etse **Bahā**yı bu hevā-yı ‘işret

[8]

8

Ġazel

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün(fa‘lün)
Müctes + - + - / + + - - / + - + - / + + - (- -)

1. O şūḥ-ı tāzeve kayd-ı vişālden vaz geç
Bu pīrlıkde ümīd-i muḥālden vaz geç
2. Ġınā-yı ƙalb ile nān-pāreye ƙanā‘at kıl
Hevā-yı cāhı ƙo sevdā-yı maldan vaz geç
3. Gōñül ḥaƙīƙatīñ ‘aƙlen bilinmedi ḥālā
Bu sırr-ı a‘zama dā‘ir ḥayālden vaz geç

¹⁶ Bahā, şiirini bu beyitte de belirttiği gibi İzzet’e nazire olarak yazmıştır. İzzet son dönem divan şiirinin meşhur şairi Keçecizāde İzzet Molla(1786-1829)’dır. Hayatı zaman zaman zorluklarla geçse de Mekke kadılığı gibi önemli görevlere kadar yükselmiştir. Fuad Köprülü’nün “klasik nazımın son üstadı” diye tavsif ettiği İzzet Molla derviş ruhlı, olgun ve nüktedan bir kişidir. Eserleri klasik devrin son numuneleridir (Okçu, 2001: 561-563). Bahā’nın naziresi İzzet Molla Divanı üzerine yapılan çalışmanın XLIII numaralı gazelidir. 11 beyitlik gazeli buraya aynen kaydediyoruz: XLIII

.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _ _

- 1 Süreli sīm-tenān anda şafā-yı ‘işret
Oldı rindāna Gümüştālƙalı cāy-ı ‘işret
- 2 Kānı yāƙūt-ı meyūñ mağzesidür Elmās’uñ
Anda cevherle olur bey’ü şirā-yı ‘işret
- 3 Ƙad şimşād ile raƙş itse n’ola muğ-beçeğān
Servili mey-kededür dār-ı hevā-yı ‘işret
- 4 Varup ey teşne-i şahbā şuyı başdan şayd it
Cereyān eyledi Şarmıçlı’da mā-yı ‘işret
- 5 Hem-çü mir’āt-i Sikender ƙadeh-i şāf-sirişt
Olur Āyīneli’de çehre-nümā-yı ‘işret
- 6 Muḥtesib narḫ u terāzūya baƙar mı anda
Görsen a var mı Müsellim’de ğalā-yı ‘işret
- 7 Duḫter-i rez yaşadukca olur efzūn ḥüsni
Ƙocakarı’ya giderler ƙudemā-yı ‘işret
- 8 Tutmaz oldı eli ayağı cenāb-ı rindūñ
Kesilüp Çizmeci’den ḥayf ki pāy-ı ‘işret
- 9 Ƙapeli bāri açılısaydı bu günlerde bize
Bir meserret olup ebvāb-ğüşā-yı ‘işret
- 10 ‘İzzetā rütbe bizi mey-kededen dūr itdi
Bir ğazel tarḫ ideyüm bārī berā-yı ‘işret
- 11 Devr-i Sulṫān Veled’ün bir demini kim görse
Neş’e-i aşƙına itmez mi fedā-yı ‘işret

(Şahin, 2004: 314-315)

4. Nedir şu hâlet-i insân nedir şu kâr-ı cihân
Hıred cevâbına 'âciz su'âlden vaz geç
5. **Bahâyî** olma müşevvik bu dürlü güftâra
Nazîreler müte'assir maqâlden vaz geç

9

Gazel

Fe'îlâtün(Fâ'îlâtün) fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün
Remel ++--(-+--)/++--/++--/++--

1. Kızdırıp hâlvet-i bezmi yine külhânî kadeh
Dökdü vâfir 'arağ-ı sâkî-i 'üryanî kadeh
2. Leb-be-leb sînesine çekmede güçlük çekmez
Duğter-i rez gibi âşüfte-i devrânî kadeh
3. Bâde-nüşânı varıp kürsîde ikfâr eyler
Nice vâ'iz bilirem cânı mey îmânî kadeh
4. Der-i meyhâne kapandıysa da Fettâh-ı Kerîm
Bir dem eyler yine ihyâ dil-i rindânî kadeh
5. Okunup bu gâzeliñ meclis-i yârân'da **Bahâ**
Nola mest eylese her rind-i sühândânî kadeh

10

Gazel

Fe'îlâtün(Fâ'îlâtün) fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün(fa'lün)
Remel ++--(-+--)/++--/++--/++--(-)

1. Seyre çıkdıkça tutup rüyuna yelpâze o şüh
Eder 'uşşâkıma setr-i ruğ-ı gül-gâze o şüh
2. Bir bakışda kara sevdâ getirir nergisler
Ne 'aceb vesme çeker çeşm-i füsûn-bâza o şüh

[10]

3. Kad-i ra'nâ-yı hıramânını bir kez göresin
Nice reşk-âver olur serv-i ser-efrâza o şüh
4. Etegin kırtaramaz dest-i niyâz-ı dilden
Kendini çekse de her şâniye biñ nâza o şüh
5. Geceden mâşıta mı vechini tezyîn etmiş
Görünür çeşm-i **Bahâya** ne kadar tâze o şüh

11
Ġazel

Fe‘ilātün(Fā‘ilātün) fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün(fa‘lün)
Remel ++---(-+---)/++---/++---/+++(-)

1. Olmağ isterse eger hâtır-ı maḥzûn-âbâd
Bu ḥarâbâtda içsin mey-i bîrûn-âbâd
2. Çok zamân geçmeden eyler anı beytü'l-aḥzân
Kime bir dâr-ı sürûr eylese gerdûn âbâd
3. Âh-ı mazlûm bırakmaz kıla dâ'im ma'mûr
Dil-i zâlim ne kadar olsa da efzûn-âbâd
4. Noldu kâşâne-i Kısra kanı kaşır-ı Kayşer
Ki görürdü gözümüz onları her gün âbâd

[11]

5. Pür-melâl olma **Bahâ** zerre kadar devrândan
Ḥâne-i ḥâtırını etmedigiy-çün âbâd

12
Ġazel

Mefâ'ilün fe‘ilātün mefâ'ilün fa‘lün
Müctes ++---/++---/++---/--

1. Nedir gözünde bu hâlet parıl parıl parlar
'Arağ mı verdi şetâret parıl parıl parlar
2. Yerindedir güzelim âb u tâb-ı gül-çehreñ
Henüz reng-i tarâvet parıl parıl parlar
3. İki kadeḥ de bizim bezmimizde parlatsañ
Alır fetîl-i muḥabbet parıl parıl parlar
4. Sebû-yı mey gibi berrâğ gerdeniñ câme
Verir fûrûğ-ı letâfet parıl parıl parlar
5. Seniñle görse **Bahâ**yı ne dem rağîb-i pelîd
Yüzünde âteş-i ḥiddet parıl parıl parlar

[12]

13

Gazel-i Müşterek

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Muzâri' -- + / - + - + / + - - + / - + -

1. Tîr-i nigâh-ı gâmzesi laht-i cigerdedir	B
Her kaçre hûn-laht-i ciger çeşm-i terdedir	E
2. Cäsüs-ı âh 'arş-ı mesîrim bilir mi âh	E
Hayli dem oldu görmeyeli yâr nerededir	B
3. Âfet-res olsa 'âlem-i eflâke çok mudur	B
Ol mevcler ki nâle-i âteş-eşerdedir	E
4. Gönlüm ne dem ki görmege rüyun eder heves	E
Ruhsârına o zülf-i siyeh-fâm perdedir	B
5. Bülbüllerin tehî midir efğânı şubh-dem	B
Te'sîr-i âh 'aşîka vaqt-i seherdedir	E
6. Bir özge hâl ile güzerân oldu nev-bahâr	E
'Âlem-i şafâda hecr ile gönlüm kederdedir	B
7. Olmaz Bahâ bu bezm-i temennâda neş'e-yâb	
'İşret şafâsı Ekreme ¹⁷ cây-ı digerdedir ¹⁸	

[13]

14

Gazel

Mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün

Hezec -- + / + - + - / + - -

1. Ehl-i dilin 'ışk pâyesidir
Gam yerse ne çâre vâyesidir
2. Her kaçre-i hûnumuz cigerde
Humlarca şarâb mâyesidir
3. Bahş etme belâ-yı gâmzesinden
Hançerli Hanım hikâyesidir

¹⁷ Ekrem, dönemin meşhur edebî simalarından Recâizâde Mahmud Ekrem(1847-1914) olmalıdır. Hayatının bazı dönemlerinde Bahâeddin Tevfik ile yakın kurumlarda bulunduğu anlaşılan Ekrem, neşrettiğimiz bu eserde iki şiire ortak olmuştur. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, Recâizâde Mahmud Ekrem'in klasik tarzdaki bir şiire ortak olmasıdır. Bu durum, Bahâ'nın çizgisinde herhangi bir değişiklik olmadığının göstergesidir.

¹⁸ Bu müşterek şiirin beyitleri Recâizâde'nin eserlerinde daha farklı bir sıralamayla karşımıza çıkmaktadır (Parlatır, 1997: 95)

4. 'Aşıklarının başında sevdâ
Gisû-yı siyâhı sâyesidir
5. Vuşlat günüdür bu gün **Bahâya**
Eyyâm-ı firâk gâyesidir

15

Gazel

Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fa'lün

Müctes + - + - / + + - - / + - + - / - -

1. Dem-i heremde de sevdâ-yı yâr mümkündür
Sever isem seni bî-iẖtiyâr mümkündür

[14]

2. Bu pîri ba'de-i la'liñle tâzededen tâze
Eder iseñ ne kadar neş'e-dâr mümkündür
3. O meretebe şıķı tutdum ki dâmen-i vaşlıñ
Kölayca şanma elimden firâr mümkündür
4. Küçükşuya¹⁹ buradan 'azmimizde 'usret var
Fener²⁰ şafâsına verseñ karar mümkündür
5. **Bahâ**yı dün gece gamz eylemiş saña hussâd
O zümreden gün olur aḫz-ı şâr mümkündür

16

Gazel

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. 'Aceb bir şühhdur ḫâlâ cefâsı artar eksilmez
Dem-â-dem eşkimizle mâcerâsı artar eksilmez
2. Derünüm açılan dağlarla bir ḫōş gülsitân oldu
Şanırsın ḡonce-i ḫâḫır-güşâsı artar eksilmez
3. Ne deñlü derd-nâk olsa ḫabîb-i nâz-perverden
Yine bîmârîñ ümmîd-i devâsı artar eksilmez

¹⁹ 7. gazelin 4. beytindeki Gökso mesiresinin bir bölümüdür. 19. yüzyılın gözde mesire yerlerinden biridir (İstanbul, 1994/Cilt 3: 411).

²⁰ Fener, aslında bugünkü Fatih ilçe sınırları içinde kalan, Haliç'in batı yakasındaki semtin adıdır (Akın, 1994: 279). Ancak bu semt bir yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır. Bahsedilen Fener, muhtemelen Kadıköy ilçesindeki Fener Bahçesi olmalıdır. Zira beyte bakıldığı zaman Küçüksu'ya gitmenin zor olacağı ama Fener safasında bu zorluğun bulunmayacağı ifade edilmiştir.

[15]

4. Kederlenme hayât-ı bî-şafâdan hâtır-ı zârım
Kimi gördüñ ki 'ömründe şafâsı artar eksilmez
5. **Bahâ**yı bildigim demden beri rind-i kanâ'at-kâr
Sebûsunda mey-i hâlet-fezâsı artar eksilmez

17

Ġazel

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
Hezec --+ / +--+ / +--+ / +---

1. Bir şâniye etmez iken ağıyarı ferâmüş
Aylarca eder 'âşık-ı ğam-h'ârı ferâmüş
2. Ol serv-kadiñ hasreti âhir dil-i zâra
Etdirdi temâşâ-yı çemen-zârı ferâmüş
3. Aşdıqça başımdan bu perîşânî-i hâtır
Billâh edemem bâde-i ser-şârı ferâmüş
4. Âyine-i rûhumda iken 'aks-i cemâli
Eyler miyim ölsem de o dil-dârı ferâmüş
5. Evvelki kadar söz bulamaz tarh-ı ğazelde
Bî-çâre **Bahâ** etdi mi eş'ârı ferâmüş

[16]

18

Ġazel

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
Muzâri' --+ / -+--+ / +--+ / -+--

1. Cevriñ olaydı kâ'il idim sâde bir marâz
Hecriñde oldu hâtır-ı nâ-şâda bir marâz
2. Gelse mizâc-ı şûhuña âmîziş-i vefâ
Kalmaz derûn-ı 'âşık-ı şeydâda bir marâz
3. Çeksem nola ayâğımı bezm-i hayâtdan
Sensiz dil-i nizârıma şahbâda bir marâz
4. Varsa rakîb-i 'âşık-ı zârîñ 'aceb degül
'Ârızdır elbet âdeme dünyâda bir marâz
5. İksîr-i cân-**Bahâ** mı ki güftârı Şâbitiñ
Her lafzı def' eder gibi ma'nâda bir marâz

19

Ġazel

Mef'ülü fâ'ilätü mef'ülü fâ'ilün

Muzâri' --+ / -+--+ / +--+ / -+--

1. Geldi zamân-ı feyz-i tarâvet-nişâr-ı bâğ
Gül-ğonce-i murâdına erdi hezâr-ı bâğ
[17]
2. Seyrân-ı bâğa çıkdı yine tâze dilberân
Üftâdelerle doldu bütün reh-güzâr-ı bâğ
3. Cünbüşlerin görünce o serv-i revânlarıñ
İcrâ-yı şevke başladı her cüy-bâr-ı bâğ
4. Etmez misin bu hâlet ile şubh-dem gönül
Şahn-ı çemende keyfimi hoş-güvâr-ı bâğ
5. Bir serv-i nâzı ben de varıp der-kenâr için
Kılsam ne hoş **Bahâ** gibi 'azm-i kenâr-ı bâğ

20

Müfred

Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün

Remel -+--- / -+--- / -+--- / -+---

1. Sevdigim ben eylemezken cânımı senden dirîğ
Sen niçin etmekdesin bir resmiñi benden dirîğ

21

Ġazel

Mef'ülü fâ'ilätün mef'ülü fâ'ilätün

Muzâri' --+ / -+--- / ---+ / -+---

1. Nâmerde ihtiyâcım ahhâba külfetim yok
Sad hamd kim bu yüzden 'uğdem kasâvetim yok
[18]
2. Bir âfete kapıldım çıkdı o da vefâsız
Varsa budur günâhım başka kabâhatim yok
3. Biñlerce bildigim var şüretde rind-i ülfet
Hayfâ ki meşrebimce hem-râz-ı şöhetim yok
4. Çok ârzularımdan encâm-ı fâriğ oldum
Lâkin gamıyla dehrîñ meyden ferâgatim yok
5. Nabzın tutup **Bahânîñ** derd-i dilin şorarsañ
'Afv et beni tabîbim teşrihe kudretim yok

22

Gazel

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

1. Āzâdeligi mezra'a-i kâma düşürdüñ
Bir dâne için murğumuzu dâma düşürdüñ
2. Zevrakçe-i efkârı selâmet yakasından
Emvâc-ı pey-â-pey-res-i âlâma düşürdüñ
3. Üftâdesi olmağla bir âşüfte-i şehriñ
'Āşıklığı bir menzile-i 'âma düşürdüñ

[19]

4. Kalmışdı biraz meykedece germi-i ülfet
Encâm onu da serdî-i hengâma düşürdüñ
5. Nâ-puhteligin bilmediñ ol meyve-i vaşlñ
Bî-çâre **Bahâ**yı tama'-ı hâma düşürdüñ

23

Gazel

Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Remel ++ -- (- + --) / ++ -- / ++ -- / ++ --

1. Olmuşam derd-i taḥassürle giriftâr-ı ḥayâl
Yataram pister-i endîşede bîmâr-ı ḥayâl
2. Ne zamân sevdiğimiñ la'l-i lebin yâd etsem
Mest eder ḥâtırımı sāğar-ı serşâr-ı ḥayâl
3. O vefâsız gece gündüz düşünüp ağıyârı
Olmuyor ḥâlime bir laḥza niğeh-dâr-ı ḥayâl
4. Sevdiğimden göremezsem nazar-ı şefkât âh
Kimden ümmîd ederim derdime enzâr-ı ḥayâl
5. Yâre bir nâme-i ḥasretle **Bahâ** 'arz eyle
Yâdına bâ'ış olur belki bu güftâr-ı ḥayâl

[20]

24

Ġazel

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
Muzâri' ---+/-+---/--+/-+---

1. Bülbül hadîd-meşreb nâzik-mizâcdır gül
Onuñla bu sebebden bî-ımtizâcdır gül
2. Ārâyişinde kalmaz az günde neyleyem âh
Gerçi şeh-i bahârîñ başında tâcdır gül
3. Ruhsâr-ı dilberâna vech-i müşâbeheden
Vakt-i güşâyişinde pek zî-revâcdır gül
4. Bû-yı lañfî her bir derde devâ gibiyken
Bîçâre 'andelîbe nâ-hoş ilâçdır gül
5. Bâr-ı cefâ-yı hâra aslâ taħammül etmez
Riķkatde şan **Bahâ** kim 'ayn-ı zücâcdır gül

25

Ġazel

Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün
Muzâri' ---+/-+---/+---+/-+---

1. Çık gülsitâna bülbül-i nâlânîñ olduĝum
Seyr et esîr-i serv ü hürâmânîñ olduĝum

[21]

2. Min ba'd cem'-i hâtırıma var mı ihtimâl
Ey fikr-i kâkülüyle perîşânîñ olduĝum
3. Āyîne düşmüyor gece gündüz eliñden âh
Hayrân mısın cemâliñe hayrânîñ olduĝum
4. Mey 'âleminde ben mi dedim sen mi söyledin
Duymuş rakîb dün gece mihmânîñ olduĝum
5. Elden komam **Bahâ** gibi bir laħza dâmeniñ
Ben sîne çâk çâk girîbânîñ olduĝum

26

Ġazel

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

1. Esrâr-ı hayâtı dil-i mestâne de buldum
Ben hâlet-i rûhiyyeyi peymâne de buldum
2. Lâzım idi dîvâne diliñ zabtına zencîr
Vardım anı da kâkül-i cânâne de buldum
3. Şad hayf kim ahbâbımı vaqt-i kederimde
Bir bir aradım şüret-i bigâne de buldum

[22]

4. Biñ neş'e-i bezm-i cem-i devrâna değışmem
Bî-külfet olan keyfimi meyhâne de buldum
5. Bir hâle dūçâr etdi **Bahâyı** gam-ı hasret
Ol hâli ne bülbüle ne pervâne de buldum

27

Ġazel

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün

Müctes + + - - / + + - - / + - + - / - -

1. Nigâhını saña etmiş imâle dîdeler
Alır mı başka güzeller hayâle dîdeler
2. Seniñle Göztepede²¹ çeşm-âşinâ olalı
Kılar dümü'-ı meserret isâle dîdeler
3. Bakışlarıñ baña ibrâz-ı râz etdikçe
Edindi gamzeñi mahrem visâle dîdeler
4. Şağın rakîbile tecdîd-i mâcerâdan kim
Dūçâr olmasın eski melâle dîdeler
5. **Bahâ** da yazsa 'aceb mi ğazel bu vâdide
Bağıp da sen gibi münis-i ğazâle dîdeler

²¹ Bugünkü Kadıköy ilçe sınırları içinde yer alan büyük bir semt ve mahallenin adıdır. 1857 yılındaki Bağdat demiryolu yapımına kadar bağlık ve ağaçlık bir alanken bu tarihten sonra rağbet görmüştür. Devlet ricalinin yaptırdığı köşkler ve konaklarla çehresi değışen Göztepe'de Bağdat Yolu denilen karayolu da bu dönemde canlanmıştır (İstanbul, 1994/Cilt 3: 414-415). Beyitte ifade edilen "çeşm-âşinâ" olma durumu bu muhite işaret ediyor olmalıdır.

[23]

28

Şarkı

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilān
Remel - + - - / - + - - / - + -

1. H̄ayli demdir s̄ine-s̄üz-ı f̄urkatim
Mest-i hicrānım es̄ir-i ğurbetim
2. K̄almanı şabrım t̄ükendi t̄ākatim
Sevdiğim şāyān-ı rah̄m u şefkatim
1. Yandı cānım āteş-i h̄asretle āh
Gece gündüz eylerim miñnetle āh
2. Bir nazar kıl h̄ālime şefkatle āh
Sevdiğim şāyān-ı rah̄m u şefkatim
1. Özledim yüz sürmeyi dāmeniñe
İsterim düşmek der-i ihsāniña
2. Kıl terah̄hum 'aşık-ı nālāniña
Sevdiğim şāyān-ı rah̄m u şefkatim

[24]

29

Müfred

Fe' ilātün (Fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün (fa' lün)
Remel + + - - (- + - -) / + + - - / + + - - / + + - (- -)

1. Görmemişdim doğalı ol mehi gördüm akşam
Henüz on dördüne girmiş be-hesāb-ı eyyām

30

Müfred

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün (fa' lün)
Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + - (- -)

1. Ne kadar eşkiñi dökdüñse yüzümden dökdüñ
Edemem h̄akķıñı bir vechile inkār gözüm

31

Ġazel

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Sevdiğim vahşī bakarsın çeşm-i pür-ġularla sen
Korķarım ünsiyet etdiñ yavru āhūlarla sen

2. Neyleyem ol ğamzeler durmaz eder hep âşikâr
Gizli gizli bir işâret kılsañ ebrûlarla sen
 3. Başka bir şüretde teşhîr eyliyorsun ‘âlemi
Şoñradan meşķ-i füsün etdiñ mi câdûlarla sen
- [25]
4. Benden ayrı kaldıđıñ ğündenberi bilsem ‘aceb
Kaç ğöñül kıldıñ perîşân-ñâl o ğisûlarla sen
 5. Açdı güller açdı sünbüller şalın ğülzâra gel
Mâcerâ-yı eşkimi seyr et ağan cûlarla sen
 6. Sebz-i rüyuñ çıkmadan dök kâkülüñ ruhsârîña
Kıl bahâr-ı ğüsnüñi tezyîn şeb-bûlarla sen
 7. Bezm-i ğüftâra **Bahânîñ** ğaddi mi olmaķ nedîm²²
Onu bir tütma şaķın eski sülhan-ğûlarla sen

32

Ēazel-i Müşterek

Mef’ülü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ülün

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

²² Kelime meşhur şair Nedîm(1681-1730)’i de çağırştıracak şekilde iki anlamda kullanılmıştır. Bu noktada bu şiiri nazire olarak değerlendirmek mümkündür. Nedîm Divanı’ndaki aynı vezin ve redifteki şiir şu şekildedir:

-101-

Âkıbet ğönlüm esîr etdin o ğisûlarla sen
Hey ne câdûsun ki âteş bağladın mûlarla sen

Gamze-i fettânımı koydun ki yıktı âlemi
Bahse dalmışken çeh-i Bâbil’de câdûlarla sen

Böyle çâpük geldin ey hatt-ı siyah ruhsârına
Var ise pervâza meşķ ettin piristûlarla sen

Ben mi sâkî olayım bezme dururken sevdiğim
Böyle simin sâklar billür bâzûlarla sen

Görmeden mecnûnların sahrâdaki cemiyyetin
Sevdiğim meşķ-i nigâh eylerdin âhûlarla sen

Serv-i dilcüyumdan ayrı ğeşt-i ğülşen istemem
Var yürü istersen ey eşķ-i revân cûlarla sen

Nâzdan hâmûşsun yoksa zebânın duymadan
İstesen bin dâstân söylersin ebrûlarla sen

Şûhtur tâ şöyle refânın ki fark etmez bakan
Şöyle ğitsen serv-i âzâdım akarsularla sen

Bülâceb ayyâr-ı efsûngersin ey kilķ-i **Nedîm**
Çok tabiat sarhoş eylersin bu dârûlarla sen (Macit, 2016: 343)

1. Tār oldu tecellī-geh-i maṭlab nazarımda	E
Kākūlleri sevdāsı dolaşdıqça serimde	B
2. Şad-pāre durur sīnede dil zaḥm-ı ğamından	E
Her pāresi şad gülşen açar āhlarımda	B
[26]	
3. Her zerresi dūzah gibi sūz-efgen-i cāndır	E
Seyr et şerer-i āhı dil-i şū'le-verimde	B
4. Geçmem heves-i seyr-i gülistān-ı şafādan	B
Sedd olsa da biñ küh-ı belā reh-güzerimde	E
5. Ekrem gibi hūn-āb-ı ciger fikr-i lebiyle	
La'l oldu Bahā kān-ı dil-i pūr-güherimde ²³	

33

Ġazel

Fe'ılātün (Fā'ilātün) fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Remel ++--(-+--)/++--/++--/++--

1. Zevk-i vaşlıñla geçen günleri andım bu gece
Şerer-i āh-ı taḥassürlere yandım bu gece
2. Acı geldi o kadar kim elem-i hicrāñıñ
İçdigim bāde degül zehr-idi şandım bu gece
3. Dün şabāḥ zülf-i perişāñıñı yād etmiş-idim
Karışık vākı'a görmekle uyandım bu gece
4. Gāh taşvīr-i dil-ārāñıña oldum nigerān
Bağ ne şüretde seniñle oyalandım bu gece
| [27] | |
5. Ġam-ı ferdāyı dem-ā-dem getirip ḥātırıma
Ağlaya ağlaya tā şubḥa dayandım bu gece
6. Çekdigim miñnete sen yarı şanırdım bā'ış
Tāli'im olduĝuna artık inandım bu gece

²³ Şiir Recāizāde'nin derlemesinde de aynı şekilde yer almaktadır (Parlatır, 1997: 128)

7. Bî-Bahâ gevher-i nazm-ile Ferîde Hanımın²⁴
Halli güç rişte-i tanzîre dolandım bu gece

34
Müfred

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
Hezec + --- / + --- / + --- / + ---

1. Yoğurtçu Çeşmesinde²⁵ süt gibi deryâ kenârında
Şulandı ağzımız kaymak gibi hûbânı gördükçe

35
Müfred

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Remel - + --- / - + --- / - + --- / - + -

1. Hasteñe şunma 'ilâc fincân fincân üstüne
Çâre bulmaz gelse biñ Loqmân Loqmân üstüne

²⁴ Beyitte ismi geçen Ferîde Hanım, 1837-1903 yılları arasında yaşayan Bahâr-zâde Ferîde Hanım olmalıdır. Bahâ'nın tanzir ettiğini ifade ettiği gazel Ferîde Hanım'ın yayımlanmış olan divanındaki 71. gazel olmalıdır. Ferîde Hanım'ın bahsi geçen gazelini, yayımlandığı şekliyle buraya kaydediyoruz:

71

“GAZEL”

Fe i lâ tün/fe i lâ tün/fe i lâ tün/fe i lün

Fikr idüp baht-ı siyâhım katı yandım bu gice
Cevr ü cânân ile canımdan usandım bu gice

Seni bir şüh-ı sitem-ker diyü güş itmiş idim
Ben dürûğ sanur idim şimdi inandım bu gice

21/b Şol kadar hicrinle akdı gözümden hûn-âb
Başdan ayağa değın kana boyandım bu gice

Hâb içinde görüp ol mâhı olunca bî-dâr
Şevk-ı hüsni ile etrâfım arandım bu gice

Kasem itmişdim o yâre dimeye hâlimi ben
Düşdü fırsat yerine geldi o ân bu gice

Harac kıldım sa nola sîm ü sirişkim yoluna
Sen gibi cevher-i nâdîde kazandım bu gice

Şeb-i firkat uzadı derd ü mahabbet gibi âh
Gâh hâbide olup gâh uyandım bu gice
Âh u zârma bakup kıldı terahhum bana yâr

Ey Ferîde hele ben andan utandım bu gice (Çağlayan, 2006: 121-122)

²⁵ Bugünkü Kadıköy ilçe sınırları içinde yer alan Yoğurtçu Çayırı'nda bir çayır çeşmesi olarak yapılmıştır. Şehrin geçirdiği kuraklık dönemlerinde bile bu çeşmeden bol ve buz gibi suların aktığı belirtilmiştir. 1994 yılında yapılan restorasyonda çeşme ilk yerinde sökülmüş ve Yoğurtçu Parkı'nın içindeki bugünkü yerine taşınmıştır (Yazarı belirtilmemiş, 2011: 129-130).

[28]

36

Müfred

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün
 Hezec +--- / +--- / +--- / +---

1. Bakıp yād eylemek üzre beni vaqt-i memātımda
 Bu resmim ber-güzār olsun saña hāl-i hayātımda

37

Müfred

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün
 Hezec +--- / +--- / +--- / +---

1. Göñül zannetme başka nāzenīn-i lāle-ḥaddır bu
 Yazın Bağlarbaşında²⁶ gördüğün bir serv-i ḳaddır bu

38

Ġazel

Mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fe'ülün
 Hezec --+ / +--+ / +--+ / +---

1. Şızlar yüregim āh ne hālet var içinde
 Zannım yine bir yāre-i ḥasret var içinde
2. Bir laḫzacık arāmiş-i ḥātır bulamam ben
 Her demde kimiñ neş'e-i rāḫat var içinde
3. Ağyāra giden nāme-i cānāneyi duydum
 Maḫfice bu şeb bir yere da'vet var içinde

[29]

4. Hoşdur içimi gerçi mey-i bezm-i kibārın
 Lākin nideyim cür'a-i minnet var içinde

²⁶ Bağlarbaşı semti, bugünkü Üsküdar ilçe sınırları içinde yer alır. Muhit adını geniş bir bağlık arazinin başlangıç yeri olması hasebiyle almıştır. Başlangıçta daha çok Ermeni ve Rumların ikamet ettiği yer olan bu semte 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın seçkin saray mensupları teveccüh etmiş ve burayı yaptıkları konaklarıyla cazip hāle getirmişlerdir (Baltacıoğlu, 1994: 533-534).

5. Meyyâl olalı ıab‘-ı **Bahâ** tarz-ı Nedîme²⁷
Her bir sözünüň başka halâvet var içinde

39

Ġazel

Mef‘ülü fâ‘ilätü mefâ‘ilü fâ‘ilün
Muzâri‘ - - + / - + - + / + - - + / - + -

1. Tutduň hadeng-i ğamzeñe âmâc göñlümü
Düzd-i nigâhıñ eyledi târâc göñlümü
2. Kıldıñ beni o kâfir zülfe esîr âh
Bender-geh-i cefâda alıp bâc göñlümü
3. Zâlim felek de cevriñi hâlâ bırakmadı
Bir yandan eyliyor o da iz‘âc göñlümü
4. Zîr-i temellükündeyim âhir sen âfetiñ
Mülkiyetiñden eyleme iħrâc göñlümü

[30]

5. Etmektedir **Bahâ** gibi bâbîñda intizâr
Şâd et ‘atâ-yı vaşlıña muħtâc göñlümü

40

Ġazel-i Müşterek

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Açıldı köhne şahbâlar kederler nâ-bedîd oldu	S
Añıldı eski demler bâ‘iş-i şevk-i cedîd oldu	B
2. Hâkîkatde bu cism-i mürdeye bir tâze cân geldi	B
Ne dem kim nükhetiñ bād-ı şabâdan ber-nüvîd oldu	S

²⁷ Bu gazelin meşhur şair Nedîm(1681-1730)’in bir gazeline naziredir. Nedîm’in aynı vezin ve redifteki gazeli şu şekildedir:

-143-

Bir söz dedi cânân ki kerâmet var içinde
Dün geceye dâir bir işâret var içinde

Meyhâne mukassî görünür taşradan ammâ
Bir başka ferah başka letâfet var içinde

Eyvâh o üç çifte kayık aldı kararım
Şarkı okuyup geçti bir âfet var içinde

Olmakta derûnunda hava âteş-i süzân
Nâyın diyebilmem ki ne hâlet var içinde

Ey şüh Nedîmâ ile bir seyrin işittik
Tenhâca varıp Göksu’ya işret var içinde (Macit, 2016: 365-366)

3. FÜRÜĞ-efrüz-ı bezm-i üns olunca tal'at-ı nāzım S
O anda t̄ali'-i menhūsumuz baht-ı sa'īd oldu B
4. Reh-i pehnā-yı 'ışkıñda esīr-i ceyš-i derd olmam B
Hücüm-ı ceyš-i derde şoḥbetiñ sedd-i sedīd oldu S
5. Nice şād olmasın şimdi vişāliñle dil-i **Sāmī**²⁸
Seni görmek **Bahāya** bir zamān emr-i ba'īd oldu²⁹

[31]

41

Gazel

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Remel -+---/-+---/-+---/-+--

1. Varsa sensin meclis-i rindāneniñ eglencesi
Sensiz olmaz gerdiş-i peymāneniñ eglencesi
2. Nev-civānım bezmi teşrīf et ayaklandır bizi
Tāzelensin na're-i mestāneniñ eglencesi
3. Āh mümkin mi dem-i ğamda ferāġat bādeden
Kaṭresi etse beni divāneniñ eglencesi
4. Gelmeden bezme başıñdan şav raḳīb-i kāfiri
Olmasın meclis o bed-bīġāneniñ eglencesi
5. Mey şunarken yaḳ **Bahāy**ı şu'le-i ruḫsārīña
Yanmadır bilmez misin pervāneniñ eglencesi

42

Müfred

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
Muzāri' --+/-+--+/+--+/+--

1. Serdim güzer-gehiñde ten-i ḫāk-sārımı
Geçdikçe dāmeniyile sürtsün ğubārımı

[32]

43

Şarkı

Müstef'ilātün müstef'ilātün
Recez --+---/-+---

²⁸ Bu müşterek şiirin diğer şairi Sāmī'nin kesin olarak kim olduğunu tespit edemedik. Bununla birlikte, aynı dönemde yaşayan, Bahā ile yollarının kesiştiğini tahmin ettiğimiz isimlerden Süleyman Nesib olarak tanınan Mehmed Sāmī(1866-1917)'nin bahsi geçen isim olması daha yüksek bir ihtimaldir. Süleyman Nesib'in Recāizāde Mahmud Ekremle olan yakınlığı(Arslan, 2014) da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

²⁹ Müşterek şiirlerle ilgili temel kaynaklardan biri olan İ. Hakkı Aksoyak'ın "Müşterek Şiirler Divanı" adlı çalışmasında da bu şiire rastlayamadık (2017).

1. Gördüm cemâliñ semt-i Vefâda
Kaldı gözüm sen çeşm-i elâda
2. Eyler lisân-ı hâlim ifâde
Kaldı gözüm sen çeşm-i elâda
1. Endâm-ı nâziñ gâyet begendim
Yok senden özge bir dil-pesendim
2. Kesme nigâhıñ benden efendim
Kaldı gözüm sen çeşm-i elâda
1. Rûyuñ görenler olmağda mâ'il
Verdim saña ben de 'âkıbet dil
2. Bir başkaya meyl gayr-ı kâbil
Kaldı gözüm sen çeşm-i elâda

[35]

Tevârîh

44

Mağrı Köy³⁰ Câmî' ve Çeşmesine
"Kitâbesinde Muğarrerdir"

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
Hezec +---- / +---- / +---- / +----

1. Biñ on sâlinde himmet eyleyip Şa'bân Ağa merhûm
Bu mevki' de binâ etmişdi a'lâ câmî' ve çeşme
2. Mürûr-ı dehr ile çıkmışdı tarz-ı dil-nişninde
Kârîn-i inhidâm olmuşdu ra'nâ câmî' ve çeşme
3. Biğamdillâh kılındı sâye-i şâhânedede tecdîd
Bu nev tarh-ı bihîn üzre bu bâlâ câmî' ve çeşme
4. Binâ-yı şevketi şâh-ı zamânıñ pâyidâr olsun
Olunduğça cihânda böyle ihyâ câmî' ve çeşme
5. Bahâ târih-i tâmiñla 'ibâdullâha kıl tebşîr
Yapıldı def'a-i şânîde vâlâ câmî' ve çeşme

1292

³⁰ "Uzak köy" anlamındaki Mağrı Köy, bugünkü Bakırköy'ün 17. yüzyıldan 1925'e kadar kullanılan ismidir. İstanbul için taşra sayılan bu muhit, 17. yüzyıldan itibaren cami, hamam, konak gibi yapılarla imar edilmiştir (İstanbul, 1994/Cilt 1: 555). Bu şiirin kitabesinde yer aldığı çeşme ise bugün Şaban Ağa Çeşmesi olarak bilinen Bakırköy Dantelacı Sokak'taki Şabanağa Camii(bugünkü adıyla Karadervişağa Camii)'nin altında yer almaktadır. 1010 yılında Şaban Ağa tarafından yaptırılan çeşme 1875 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yenilenmiştir. (<http://www.suvakfi.org.tr/cesme/saban-aga-cesmesi-h-1292-m-1875/1825/>) (Erişim tarihi: 12.09.2019) Tarih şiiri bu yenileme vesilesiyle kitabe yer almıştır. Çeşme günümüzde işlevini kaybetse de yapının kitabesi hala sağlam olarak yerinde durmaktadır.

[36]

45

H̱vānende-i Meşhūr ‘Alī Beyiñ³¹ Vefātına

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün(fa‘lün)

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - - (- -)

1. Neş’e-sāz-ı meclis-i rindāne-i şevk-i tarab
Pir-i hoş-meşreb ‘Alī Bey mūsikī-kār-ı be-nām
2. Kılıp āgāhı karar-gāh nevā-yı sūz-nāk
Nağme-i āhı dil-i yārāna şevk-efzā-yı cām
3. Evce āgāz etdiği dem perde-i ‘uşşākdan
Zühre eylerdi def-i gerdün-ile rakşa kıyām
4. Görmedim devr-i tarabda zātına bir pîş-rev
Gelmemiş böyle uşüle aşinā üstād-ı tām
5. Şavtına dem-beste olsun bülbül-i bāğ-ı İrem
Verdi āhir kār-ı faşl-ı ‘ömr-i fāniye hitām
6. Āh kim āhenk-sāz-āsā bozuldu bezmimiz
Bir tarab-gāh-ı muhabbet var mı kalmış ber-devām
7. Naş olunsun kabrine tārīh-i menkūtuñ **Bahā**
Tutdu H̱vānende ‘Alī Bey evc-i Firdevsi makām

1315

[37]

46

Şā‘ir-i Meşhūr ‘Ārif Hikmet Beyiñ³² Vefātına

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Sühandān-ı deķāyık-āşinā Hersekli ‘Ārif Bey
Harīm-i ‘ışka maħrem hikmetü’l-işrāka vākıf bey
2. Deger her mışra‘-ı rengini şad dīvān-ı ‘Urfiler
‘Aceb mi gelmediyse böyle bir ehl-i ma‘ārif bey
3. Nedīm-i nādī-i ‘irfān iken şu hāne meşreble
Tüketdi ‘ömrünü ol pīr-i erbāb-ı zarā’if bey

³¹ Ali Bey, 1831 yılında Kastamonu’da doğmuştur. Yakalandığı bir hastalık sebebiyle tedavi için gittiği İstanbul’da Enderun Mektebi’ne kaydolmuştur. Enderunda sesinin güzelliğiyle devlet adamlarını dikkatini çekmiş ve padişah sarayına kadar musiki meclislerinde aranan isimlerden olmuştur. 1869’da Enderun’dan ayrıldıktan sonra Kadıköy’e yerleşmiş ve ömrünün sonuna kadar musiki dersleri vermiştir (Özcan, 2016: 78).

³² Hersekli Ārif Hikmet Bey, Osmanlı son döneminin meşhur divan şairlerindedir. 1839 yılında yönetici bir ailede doğan Ārif Hikmet Bey, İstanbul’daki tahsilinin ardından çeşitli devlet görevlerinde bulundu (Aksoy, 1998: 233). 1901 yılında terfi ettiği Mahkeme-i Temyiz üyeliği sırasında Yazıcıoğlu Mehmed Bahaeddin Tevfik de aynı kurumda görev yapmaktaydı. Encümen-i Şuarā şairlerinden olan Ārif Hikmet Bey 1904 yılında vefat etmiştir.

4. Bırakdı nüşha nüşha dehre âsâr-ı dil-ârâsın
Edip gevher gibi sözlerle tezyîn-i şahâ'if bey
5. Dirîgâ şâ'irâne âteş-i hecr-ile yandırdı
Gönüller oldu şan mecmû'a-i süzân-ı vâşîf bey
6. İçe Kevşer şarâbın ba'demâ peymâne peymâne
Olup câm-ile Firdevs-ile hem-bezm-i letâ'if bey
7. **Bahâ** yazsın te'essüfle hemân târîh-i menkûṭun
Bizi etdi mükedder irtihâl-i Hikmet 'Arif Bey

1322

[38]

47

Taşçı-zâdeniñ Vefâtına

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Fevt olup Ahmed Efendi-nâm meddâh-ı zamân
Taşçı-zâde şöhretin kazdırdı âhîr taşına
2. Yâd edip rahmetle ol pîri dedim târîh-i tām
Vâh Taşçı-zâdeniñ de kondu taş başına

1279

48

Şeyh Yünusuñ Vefâtına

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Tekye-i fâniden etdi Şeyh Yünus irtihâl
Vâşıl-ı deryâ-yı rahmet idi Hayy-ı lâ-yezâl
2. Söylesin baħr-ı remelden tām târîhin Bahâ
Yutdu veh hüt-ı eccl Yünus Efendiği bu sâl

1279

49

Aħibbâdan Qadrî Beyiñ Vefâtına

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Fırka-i tahrîr-i emlâkde muħarrir Kadrî Bey
Hağ bu kim kıymet-şinâs dostdan bir er idi
2. Defter-i 'ömrü bu târîhde hitâma erdi âh
Bilmedik qadrin cihânda Qadrî bir cevher idi

1283

[39]

50

Ayastefanos kıaryesinde müceddeden inřā olunan cāmi‘-i řerīf³³ tārīhidir ki kitābesinde muħarrerdir. Mecmū‘anıñ tertībinden řoñra sōylenmiř olduđundan ‘ilāveten derc olundu.

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün
Hezec +--- / +--- / +--- / +---

1. Tekeşsür eylemişken kıaryede ğünden ğüne İřlām
Henüz yapılmamışdı ümmete bir cāmi‘-i ra‘nā
2. Bi-ħamdillāh Meħemmed Ĥān-ı zī-řāniñ cülüsünde
şu ĥayrıñ emr-i inřāsın müyesser eyledi Mevlā
3. Cenāb-ı řehriyāriñ vāliidi merħūm Mecīd Ĥāniñ
Yapıldı māl ü vakfindan bināısı oldu řevķ-efzā
4. İlāhī kııl o sultān-ı zamāniñ sāyesin memdūd
Ki etmiřdir cülüsü devr-i meřrūtiyyeti ihyā
5. Teberrük eyledim cevher-**Bahā** mışra‘la tārīħin
şeref-pīrāye-i ĥayr oldu işbu cāmi‘-i a‘lā

1327

Sonuç

Bahāeddin Tevfik, 19. yüzyılda etkileri hālâ devam eden Osmanlı klasik şiirinin ana çizgiisi üzerinde şiirlerini sōylemiřtir. Geleneğin devam ettirdiği form ve muhtevası Bahā’nın şiirlerinde kendini göstermektedir. Yazımıza konu edilen eser Bahāeddin Tevfik’in henüz hayattayken neşredilmesine rağmen oğlu tarafından derlenerek yayımlanmıştır.

Kaynakların “tannan” olduğunu ifade ettiği kasidelerinden hiçbiri eserinde bulunmamaktadır. Bununla birlikte şiirlerinde işlenmiş bir dilin ve geniş bir hayal dünyasının yer aldığı görüldü. Bahā şiirlerinde klasik bir sōyleyiři takip eder. Bununla birlikte İstanbul’dan bazı semtlerin ve kişilerin onun şiirinde konu edildiği müşahede edilir. Gazellerinde Nedimāne bir sōyleyiřle karşımıza çıkan řair, tarih dūřürmede de mahirdir. Yazdığı tarih manzumelerinden bazıları devrin kimi mimari yapılarına işlenmiş ve bugüne ulaşmıştır.

Bahāeddin Tevfik gibi isimlerin eserlerinin sadece edebî meselelere değil devrin kültürel, mimarî ve tarihi hususlarına da ışık tutabileceği ortaya koyulmuştur.

³³ Bahsi geçen cami, bugün İstanbul Yeşilköy sınırları içinde yer alan Yeşilköy Mecidiye Camii’dir. Sultan V. Mehmed Reşad zamanında (1909-1918) Sultan Abdülmecid(ö. 1861) adına Mimar Kemaleddin Bey tarafından inşasına başlanmıştır (Öz, 1962: 24). Yukarıdaki şiir camiin kitabesinde bugün hala sağlam bir şekilde yer almaktadır. şiirin tarihi camiin yapımına başlangıç tarihine tekabül eder. 1909 yılında başlayan camiin inşaatı ancak Cumhuriyet’ten sonra tamamlanmıştır (Erşan, 1998: 25).

Kaynaklar

- Akın, Nur (1994). “Fener”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 3. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 279-281.
- Aksoy, Hasan (1998). “Hersekli Ârif Hikmet Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17. Cilt. İstanbul, 233-235.
- Aksoyak, İ. Hakkı (2017). *Müşterek Şiirler Divanı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Arslan, Mehmet (2014). “Ekrem, Recâ’î-zâde Mahmûd Ekrem Bey”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
<http://www.turkedebiyatiisimleri-sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4784>
(Erişim Tarihi: 15.09.2019).
- Artan, Tülay (1994). “Fener Bahçesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 3. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 281-282.
- Avcı, İsmail (2018). “Şehir Tarihi Araştırmalarının Katkı Bağlamında Mehmed Bahâeddin’in Üç Tarih Manzumesi”. *4. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildiri Kitabı*. 21-23 Eylül 2016, Varşova, 338-352.
- Aysu, Çiğdem (1994). “Tarabya”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 207-209.
- Ayverdi, Samiha (1966). *Boğaziçi’nde Tarih*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Baltacıoğlu, Tuna (1994). “Bağlarbaşı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 533-534.
- Belge, Murat (1994). “Bahariye”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 536-537.
- Çağlayan, Bünyamin (2006). *Baharzâde Ferîde Hanım Divanı*. Ankara.
- Dikbıyık, Tuba Ruhengiz (2009). *Hat ve Süsleme Sanatları ve Mîmârî Üşup Bakımından Yahya Efendi Kabristanı Mezar Taşları*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Erşan, H. Gülsüm (1998). *Mîmâr Kemâleddin’in Dîni Eserleri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- İleri, Selim (1994). “Çamlıca”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 64-65.
- İnal, İbnü’l-Emin Mahmud Kemal (1999). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî’ş-Şuarâ) Cilt I*. Hazırlayan: Müjgan Cunbur. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İstanbul (1994). “Bakırköy”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 555-557.
- İstanbul (1994). “Çiftelhavuzlar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 513.
- İstanbul (1994). “Göksu”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 3. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 411-412.
- İstanbul (1994). “Göztepe”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 3. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 414-415.
- İstanbul (1994). “Sa’ dâbâd”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 6. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 385-386.
- Macit, Muhsin (2016). *Nedîm Divânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

- Okçu, Naci (2001). “İzzet Molla, Keçecizâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23. Cilt. İstanbul, 561-563.
- Öz, Tahsin (1962). *İstanbul Camileri*, I-II Cilt. Ankara: TTK Yayınları.
- Özcan, Nuri (2016). “Ali Bey, Enderunlu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ek-1. Cilt. İstanbul, 78-79.
- Parlatır, İsmail, Nurullah ÇETİN, Hakan SAZYEK (1997). *Recâizâde Mahmut Ekrem Bütün Eserleri I-II-III Cilt*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Su Vakfı, Şaban Ağa Çeşmesi,
<http://www.suvakfi.org.tr/cesme/saban-aga-cesmesi-h-1292-m-1875/1825/>
(Erişim tarihi: 12.09.2019)
- Şahin, Ebubekir Sıddık (2004). *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Yazarı Belirtilmemiş (2011). *Kaynaktan Mahalleye Ab-ı Hayat Kadıköy Çeşmeleri*, İstanbul: Kadıköy Belediyesi Yayınları.
- Yücel, Erdem (1994). “Çubuklu”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 333-335.